

tekstova, a taj se, kako danas stvari stoje, može postići jedino kombinatoričkom metodom koja je spora ali pouzdana i još nije iscrpljena, kako neki u svom nestrpljenju misle, jer se može primijenjivati i na duljim tekstovima, što pokazuju nove publikacije o zagrebačkom liber linteus. To međutim ne znači da su etimološki eksperimenti nekorisni sve dok etruskolozi potpuno ne završe svoj posao. Nikada ne znamo kad će nastupiti čas kad etimološka metoda može silno ubrzati i proširiti rad na interpretaciji etruskih tekstova. Etimološka istraživanja moraju se međutim provoditi, uzimajući uvijek u obzir faktor nesigurnosti koji proizlazi iz nepoznavanja ili slabog poznavanja značenja pojedinih riječi i oblika.

Svojim neumornim radom na etruskoj etimologiji Georgiev ne samo da daje uvijek zanimljive ideje i da uočava činjenice koje se prije nisu primijetile, nego također stalno upozorava etruskologe i lingviste da s osobnom opreznost i skepsa koja je tu više nego opravdana ne smije prijeći u agnosticizam i da se minutozni rad na etruskim tekstovima ne smije pretvoriti u kretanje po zatvorenom krugu u kojem se a priori odbija da se uzme u razmatranje mogućnost veza s drugim jezičnim pojavama.

R. Katičić, Zagreb.

AMBROS JOSEF PFIFFIG, *Studien zu den Agramer Mumienbinden (Der etruskische liber linteus)*, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse, Denkschriften, 81. Band, Wien, Hermann Böhlau Nachf. 1963, 82 str.

Istraživačima etruskoga jezika najviše muke zadaje interpretacija najopsežnijega sačuvanoga teksta. Taj tekst sačuvan na povojima zagrebačke mumije jedini je poznati etruski literarni spomenik. U sporom i mučnom radu na interpretaciji etruskih jezičnih spomenika najpouzdanije je rezultate dala kombinatorička metoda, a ona se, kako je razumljivo, najbolje dala primijeniti na stereotipne formule epigrafskih tekstova. Mala raznolikost epigrafskih formula omogućila je da se dobiju prvi pouzdani podaci o etruskoj morfologiji i o značenju nekih leksičkih i gramatičkih morfema. Ti su podaci omogućili istraživačima da s priličnom sigurnošću dekodiraju veći dio etruskoga epigrafskog materijala. No ti podaci nisu dovoljni da bi se na temelju njih mogla raspoznati jezična organizacija drugovrsnoga i mnogo opsežnijega teksta s poveza Zagrebačke mumije. Rezultati dosadašnjega rada na tom najznačajnijem spomeniku etruskoga jezika ostali su vrlo skromni i nije se još uspjelo izaći iz stadija u kojem istraživači suprotstavljaju razna više ili manje oštroumna nagađanja. Ipak su dosadašnji radovi došli do nekih pouzdanih rezultata o prirodi toga teksta. Danas se uglavnom više ne sumnja u to da je zagrebački liber linteus fragment liturgičke knjige u kojoj se kalendarskim redom opisuju žrtveni obredi. No osim te temeljne spoznaje i tumačenja pojedinih riječi i oblika poznatih s natpisa sve ostalo u tom tekstu sporno je i nesigurno.

Kraj takvoga položaja zanimljiv je svaki pokušaj da se to stanje prevlada i da se interpretacija zagrebačkoga teksta unaprijedi ne novom varijantom više ili manje uvjerljivoga nagađanja o njegovu sadržaju nego stvaranjem suvisloga metodskoga postupka koji će omogućiti da se povadi što više podataka pohranjenih u tekstu na način koji se objektivnim kriterijima može provjeriti. U tom je smislu Pfiiffigova knjiga značajan napredak. On, doduše, svoju metodu nije eksplicitno razradio i drži se tradicionalnoga empiričkoga stila u interpretaciji i raspravlja o metodi samo kad mu konkretni materijal daje za to povoda. No njegove većinom implicitne teoretske pretpostavke u sebi su dosljedne i omogućuju provjerljivu interpretaciju velikoga dijela teksta. Pfiiffig s pravom ne prihvaća etimološku metodu po kojoj se etruske riječi tumače u vezi s indoevropskima. On smatra da pripadnost indoevropskoj skupini za etruski jezik nije dokazana, pa interpretacija tekstova ne smije polaziti od takve pretpostavke. On se dugo i iscrpno bavio etruskim natpisima i u svojoj interpretaciji polazi od rezultata toga istraživanja. Kako oni nisu dovoljni za interpretaciju zagrebačkoga teksta, uvodi Pfiiffig dva nova kriterija, obadva objektivna.

Polazi od ponavljanja, potpunih i djelomičnih u samom tekstu, uzimajući pri tom u obzir i drugi etruski materijal, i od općih karakteristika liturgičkih tekstova, posebno antičkih, dakle i tu od ponavljanja, ali ne u izrazu nego u sadržaju. Pažljivo promatranje ponavljanja u izrazu teksta s poveja zagrebačke mumije omogućilo je autoru da utvrdi osnovnu podjelu na smislene cjeline od kojih kod daljnje interpretacije može polaziti. Istražujući ta ponavljanja utvrdio je osim toga postojanje brojnih ortografskih varijanata, razlika na paralelnim mjestima (nepotpuno ponavljanje odlomaka) i nepotpunost koja nije posljedica trošnoga stanja teksta. Na temelju toga došao je do zanimljiva zaključka da za grebački liber linteus nije nikada bio službena liturgijska knjiga za upotrebu u hramu nego kasni privatni prijepis nekoga antikvara. Promatajući ponavljanja u izrazu u samom zagrebačkom tekstu i u čitavom etruskom korpusu, autor je s velikom tačnošću mogao utvrditi morfološke alternacije i na njima se temelji i njegova interpretacija. No on ne gleda samo alternacije nego pazi i na kontekst u kojem one stoje. To je potrebno da se ne bi identificirali alternantni elementi jednaki po izrazu ali različiti po sadržaju kao u sh. -u za ak. sg. f. i -u za dat. sg. m. n. Morfološku analizu vrši autor objektivno, samo na temelju materijala i bez obzira na interpretaciju. Kada se rezultati ovoga istraživačkog postupka dodaju utvrđenim značenjski povezanim odlomcima, dobivaju se značajni podaci o unutrašnjoj organizaciji odlomaka i o međusobnom odnosu pojedinih oblika riječi. Sada se u tako raščlanjeni tekst uvrštavaju značenjski do kojih se došlo pri proučavanju drugih, lakših tekstova i time se dobivaju prve interpretacije pojedinih mjesta. One su još vrlo nepotpune i sasvim ograničene. Da bi se upotpunile autor uzima u obzir konstante sadržaja u liturgičkim tekstovima. Tu je dakako najbliži tekst od kojega bi se očekivala pomoć ritual iguvijskoga svećeničkoga kolegija (Tabulae Iguvinae). U traženju paralelizama između teksta s poveja zagrebačke mumije i Tabulae Iguvinae išli su neki istraživači vrlo daleko. Najdalje je u tom išao Olzscha koji je mislio da se među tim tekstovima može pretpostaviti dalekosežni bilingvizam. Po njemu gotovo da se može uzeti jedan tekst kao prijevod drugoga. Ta je pretpostavka međutim neosnovana i Pfiffig je s pravom odbija iako u principu uspoređivanje zagrebačkoga teksta s Tabulae Iguvinae smatra potrebnim. U svakom pojedinom slučaju treba provjeriti da li se zagrebački tekst može tumačiti pomoću Tabulae Iguvinae. Tu se onda mogu naći brojni paralelizmi koji mnogo pomažu kod interpretacije zagrebačkoga teksta. Uopće se autorovo dobro poznavanje raznih obreda i liturgijske literature od sumerske do kršćanske pokazuje kao vrlo korisno i omogućuje mu da s velikom vjerojatnošću odredi sadržaj odlomka koje je prije toga izdvojio i kojima je utvrdio gramatičku konstrukciju. O ispravnosti njegova metodskoga postupka posebno svjedoči činjenica što usprkos nesumnjivo značajnom napretku koji je postigao u interpretaciji zagrebačkoga teksta ipak nije pokušao dati čitav suvisli prijevod. Baš zato što se njegova metoda temelji na izboru objektivnih kriterija, ona ga ne dovodi do kompletnoga prijevoda jer na svakom mjestu može doći samo do toliko podataka koliko joj u tom konkretnom slučaju to omogućuju njezine teoretske pretpostavke. U nekim slučajevima ti podaci nisu dovoljni da bi se mogao dati kontinuirani prijevod.

Iz ovoga kratkoga prikaza metode vidi se da je Pfiffig uveo stroga ograničenja mogućnosti za svoje interpretacije i njegova interpretacija odlikuje se zbog toga velikom vjerojatnošću u usporedbi s onima koje su do sada dane bez takvih ograničenja. Zbog toga su Pfiffigove Studije ozbiljan prilog istraživanju zagrebačkoga teksta i u daljnjem radu svatko će morati ozbiljno uzeti u obzir njegovu metodu i njegove rezultate. Razumije se da i Pfiffigova interpretacija sadržava mnogo toga što je hipotetičko i nesigurno i što se pri daljnjem istraživanju može pokazati kao krivo. Toga je i sam autor potpuno svjestan. Njegova ga metoda dovodi do podataka raznoga stupnja vjerojatnosti. Bitno je međutim to da ona omogućuje da se uzmu u obzir i novi podaci i da se strogo kontrolirano provode potrebne promjene u djelomičnom prijevodu.

Premda se Pfiffig ne drži ni jednoga od dosadašnjih istraživača zagrebačkoga teksta i premda se njegova interpretacija dosta bitno razlikuje od prijašnjih, ipak s velikom, pažnjom uzima u obzir sve dosadašnje rezultate i pokušava utvrditi metodске pretpostavke s kojih su dobiveni. To mu omogućuje objektivnu i dokumentiranu kritiku i odabiranje svih onih rezultata koji su u skladu s njegovim kriterijima.

Posebno zanimljivo i vrijedno je poglavlje posvećeno božanstvima koja se spominju u zagrebačkom liber linteus. Uz obilnu dokumentaciju iz antičkih autora Pffiffig komentira zagrebački ritual i daje zanimljive nove uvide u etrusku i antičku religiju uopće. Njegove studije nisu dakle zanimljive samo za etruskologe i lingviste, nego i na historičare antike i posebno za historičare religije.

Stručnjaci za etruskologiju vjerojatno će tom djelu staviti svoje primjedbe i upozoriti na neke nedostatke u pojedinostima. Kao lingvist, kojeg su interesi na području etruskologije više opće i teoretske prirode, ovdje bih samo izrazio svoje žaljenje što je autor, povodeći se za tradicionalnim stilom rada, propustio da sustavno i eksplicitno iznese teoretske pretpostavke svojega istraživanja i metodološki postupak koji je usvojio. To bi osjetljivo povećalo vrijednost ove zanimljive knjige i olakšalo bi praćenje konkretnoga istraživanja i kontrolu rezultata. Autor je, kako sam ističe, u skladu sa svojom metodom u istraživanju uvijek išao od većih cjelina k manjima i od općenitih konstatacija pojedinačnima. Steta je što taj redosljed nije zadržao i u izlaganju. Time je jako otežao praćenje i pregled, posebno onim čitaocima koji nisu dobro upoznati sa zagrebačkim tekstom. Tako se prvo raspravlja o obliku i značenju tehničkih termina etruskoga rituala, a tek kasnije se govori o pojedinim fazama žrtvenoga obreda i odlomcima zagrebačkoga teksta koji ih opisuju. Liturgijski i religiozno-historijski komentar daje se tek na kraju iako su njegovi podaci u najvećoj mjeri relevantni za interpretaciju pojedinih riječi, oblika i izraza o kojima se raspravlja na početku. Autor kao da želi iz nerazumljivih razloga sakriti odlike svoje metode koja je nesumnjivo najvredniji i najinteresantniji doprinos istraživanju teksta na povojima zagrebačke mumije. Svi pojedinačni rezultati, ma kako zanimljivi i vrijedni bili, dobiveni su na temelju nje.

Nakon svega što smo ovdje kazali nije potrebno isticati da Pffiffigova knjiga neće razočarati zanimanje kojim se uzima u ruke svaka radnja posvećena etruskim tekstovima, a posebno zagrebačkome. On nam daje novo pouzdanje i potvrđuje uvjerenje da je i na teškom području etruskoga jezika moguć ozbiljan napredak i da će i on jednoga dara spadati među poznate jezike.

R. Katičić, Zagreb

ZACHARIE MAYANI, *Les Etrusques commencent à parler*, Paris, Arthaud. 1961, 466 str. 8°.

Već sam naslov ove knjige najavljuje senzaciju. Uvodno poglavlje potpuno potvrđuje taj dojam. Autor najavljuje da je učinio bitni korak k interpretaciji etruskih tekstova. U prvom dijelu izlaže se metoda kojom se došlo do tog rezultata, u drugom se daje potanka interpretacija etruskih tekstova uključujući i zagrebački liber linteus, a u trećem se govori o vezama između Etruščana i Italika, Ilira i naroda koji se spominju u Starom Zavjetu. Na temelju interpretacije tekstova u drugom dijelu daje se cjelovita slika etruskoga života i kulture. Čitava knjiga je pisana izvanredno vješto i fascinantno zanimljivo, te se čitalac teško otima njezinu čaru da bi njezin sadržaj promatrao s distancom potrebnom za kritičko rasuđivanje. Autor je s mnogo ljubavi opisao svoju, kao kaže, divnu pustolovinu i poziva čitaoca da proživi s njim sve etape dešifriranja tekstova na jednom jeziku koji je do danas većim dijelom tvrdokorno odolijevao pokušajima svih istraživača. M. je znao izvanredno lijepo opisati i dočarati što sve osjeća i doživljava istraživač pri prođoru u svijet nepoznatih tekstova. On je pravi majstor u prikazivanju emotivne motivacije ovakvih istraživanja i zato će svatko kojemu su ti osjećaji i takvi doživljaji bliski uvijek rado čitati njegovu knjigu sve ako je kao naučni rad ne može prihvatiti ni priznati. To je knjiga kojom će se zainteresirani laik silno oduševiti, a onda će s velikim razočaranjem i nepovjerljivim otporom čuti nepovoljni sud stručnjaka. A stručni sud o knjizi mora, na žalost, biti vrlo negativan.

M. misli da je ključ za razumijevanje etruskih tekstova našao u šiptarskom jeziku. On je po struci arheolog i bavio se naročito Prednjim Istokom i biblijskom arheologijom. Etruskologijom bavio se vrlo ozbiljno i dobio poznate stručne literaturu, a ne manje solidno zadubio se u probleme u vezi sa starijim balkanskim narodima i jezicima. Uopće se mora istaći izvanredna učenost autorova i njegov suvereni pre-